

ARTYKUŁY EKONOMICZNO-ROLNICZE

Agriculture in Economic Development (Rolnictwo w rozwoju ekonomicznym), Monthly Bulletin of Agricultural Economics and Statistics, Rzym 1964, nr 2, s. 1—14.

W rozwoju rolnictwa i innych dziedzin gospodarki narodowej krajów rozwijających się niezbędne jest zachowanie optymalnych proporcji. Z tych względów rozwój rolnictwa należy rozpatrywać pod kątem widzenia tego, co rolnictwo wnosi w ogólny rozwój ekonomiki tych krajów, jak też uwzględniając współzależność z dokonującą się industrializacją.

W pierwszym rzędzie rozpatruje się możliwości dostarczenia przez rolnictwo żywności i surowców, biorąc pod uwagę wzrost ludności i postępującą urbanizację. Przegląd w skali światowej wykazuje, że możliwości pod tym względem są bardzo różnorodne, szczególnie zaś niekorzystne dla Indii, Indonezji i krajów południowej Ameryki.

Następnie rozpatrywane jest rolnictwo jako podstawa eksportu. Udział artykułów rolniczych i surowców pochodzenia rolniczego w ogólnej wartości eksportu w tych krajach waha się w granicach od 46% (India) do 97% (Argentyna). Produkty uszlachetnionego przerobu występują tu w mniejszości.

Występowanie rolnictwa jako bazy do industrializacji tych krajów przy przerobie uszlachetniającym wytworów rolnictwa, rybołówstwa i leśnictwa ma w zasadzie szanse rozwojowe, wobec stosunkowo niskiego udziału kosztów pracy i innych kosztów w kosztach ogólnych.

Różnorodność struktur ogospodarczych krajów rozwijających się w różnym stopniu przesądza o tym, w jakim zakresie rolnictwo może stanowić źródło kapitału dla ogólnego rozwoju gospodarczego. Sugestie zawarte w artykule idą w kierunku konieczności finansowania na tej drodze pozarolniczych działów gospodarki, nie zaniebując jednak potrzeb inwestycyjnych rolnictwa.

Wreszcie omawiana jest rola rolnictwa jako źródła siły roboczej. Pod tym względem obecnie już, a szczególnie w dalszej perspektywie, istnieją we wszystkich krajach duże możliwości.

Wszystko to wskazuje na współzależność rozwoju rolniczego i przemysłowego, na znaczenie planowania tego rozwoju przez poszczególne kraje i w skali międzynarodowej oraz uzyskiwania pomocy w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych.

GURTNER O.: Neue Methoden in der Betriebsplanung (Nowe metody planowania w gospodarstwach rolnych). Der Förderungsdienst, Wiedeń 1964, nr 1, s. 1—10.

Jako nowe metody planowania w gospodarstwach rolnych autor podaje tzw. planowanie programu i programowanie liniowe. Uzasadnia konieczność wprowadzenia tych metod tym, że gospodarstwa rolne w Austrii nastawione są na produkcję towarową, co zmusza do zwrócenia uwagi na problem kosztów. Opieranie się na kosztach jednostkowych nie daje należytych rezultatów, gdyż o ostatecznym wyniku pracy rolnika decyduje efektywność całej gospodarki. Stąd niezbędne jest poszukiwanie tej efektywności nowoczesnymi metodami. Autor omawia wspomniane wyżej metody, ilustrując je przykładami obliczeń.

Na szczególne podkreślenie w omawianym artykule zasługuje to, że autor stara się przekonać instruktorów i rolników o niesłuszności poglądu jakoby programowanie liniowe stanowiło dla praktyków rolników szczególną trudność. W tym celu wyraźnie rozgranicza w stosowaniu tych metod to, co jest zadaniem programistów i biur obliczeniowych od zadania praktyków-rolników. Praktyk-rolnik powinien dostarczyć elementów do obliczeń i umieć interpretować wynik, jaki otrzyma po przeliczeniu. Znajomość metod matematycznych i techniki samego liczenia nie jest rolnikowi potrzebna.

IGNAR S.: Rozwój industrializacji i jej wpływ na przemiany ekonomiczno-społeczne wsi w Polsce Ludowej, Ekonomista Warszawa 1964, nr 2, s. 258—269, streszczenie rosyjskie i angielskie.

Podstawą tego artykułu są głównie materiały Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych przy Prezydium PAN. W Polsce jest obecnie 10 wielkich ośrodków przemysłowo-wiejskich. W promieniu 50 km wokół każdego z nich wieś przekształca się w rolniczo-robotnicze przedmieście. Obszar ten w przybliżeniu obej-

muje już około 78 tys. km², czyli 25% powierzchni kraju. Ze względu na dalszą industrializację rolniczych dotychczas powiatów nadwiślańskich i nadwartańskich (węgiel brunatny, siarka, chemia) można przewidzieć, że w następnych 15—20 latach procent ludności rolniczej spadnie do 25, a połowa naszego kraju stanie się rolniczo-robotniczym przedmieściem wielkich ośrodków przemysłowo-miejskich.

Przemiany związane z industrializacją mają charakter postępowy i są jak najbardziej pożądane. Ale obserwujemy szereg zjawisk pochodnych, które budzą niepokój, gdyż wywołują skutki społecznie i gospodarczo niepożądane. Autor wymienia i szczegółowo omawia takie ujemne skutki związane z industrializacją: rozdrobnienie gospodarstw chłopskich, chaotyczna zabudowa zagród, zanieczyszczenie rzek, niekorzystne zmiany w stosunkach hydro-geologicznych, zajęcie dobrych gleb rolniczych pod zabudowę miejską i przemysłową.

Szczególną uwagę poświęca autor zagadnieniom chłopca-robotnika w rejonach uprzemysławianych. Omawia tu sprawy bilansu siły roboczej dla przemysłu w fazie budownictwa i inwestowania oraz w fazie późniejszej eksploatacji, kiedy ustanie potrzeba pracy niekwalifikowanej i będzie zapotrzebowanie na specjalistów, których wieś nie dostarczy. Porusza też problem udziału chłopów-robotników w produkcji rolnej, gdzie zaobserwowano charakterystyczne zjawisko: gospodarstwa chłopsko-robotnicze powstałe przed 1949 rokiem cechuje wyższy poziom produkcji niż powstające w latach ostatnich, te bowiem większość zarobków przeznaczają na podniesienie swego standardu życiowego.

Materiały analizowane przez autora wskazują również na dążność młodzieży do ucieczki z rolnictwa, zatrzymując swoje prawa własnościowo-spadkowe, by mieć zaplecze majątkowe na wsi, bądź możliwość urzędzenia się w mieście.

Te niekorzystne dla rozwoju rolnictwa tendencje wywołane zmianą warunków ekonomicznych i społecznych w rejonach uprzemysławianych muszą być w sposób świadomy i skuteczny korygowane.

IHLE E., FRÖHLICH J.: Über den Einfluss standortgerechter Verteilung von Feldfrüchten und veränderter Bodennutzung auf die Höhe der Produktion im Feldbau (O wpływie rejonizacji roślin uprawnych i zmian wykorzystania ziemi na wysokość produkcji polowej), Zeitschrift für Agrarökonomik, Berlin 1964, nr 3, s. 69—74.

Podjęte badania dotyczą określenia najkorzystniejszego kierunku produkcji roślinnej, przy uwzględnieniu rejonizacji klimatycznej i glebowej. Jako kryterium celu przyjęto maksymalny dochód brutto obliczony przy zastosowaniu metod matematycznych.

Jako materiał wyjściowy posłużyły dane z okręgu Lipska wyodrębnione w 14 rejonach klimatycznych przy występowaniu 9 typów gleb. Powstały przez to liczne kombinacje łączenia różnych cech klimatycznych i glebowych w wyodrębnionych rejonach. Obszar objęty badaniami wynosił ponad 318 tys. ha.

W wyniku obliczeń maksymalizacji dochodu z tego obszaru stwierdzono, że korzystne będzie dokonanie następujących zmian struktury zasiewów w stosunku procentowym do całego obszaru uprawnego: zmniejszenie udziału procentowego w strukturze zasiewów — zbóż o 0,5%, ziemniaków o 2%, pastewnych o 1%. O ten obszar (3,5%) ma być powiększona uprawa buraka cukrowego. W ten sposób udział poszczególnych roślin w strukturze zasiewów wyniesie: zbóż — 44%, ziemniaków — 12%, pastewnych 23,5%, buraków — 10,5%. Te zmiany w strukturze zasiewów spowodują zwiększenie dochodu brutto ze zbadanego obszaru o ponad 6%.

Journal of Farm Economics, Menasha, Wisconsin, 1963, vol. 45 nr 5, s. 939—1567.

Cały obszerny zeszyt poświęcony jest tematyce omawianej w Amerykańskim Stowarzyszeniu Ekonomistów Rolnych (AFEA), podczas zjazdu odbytego dnia 25—28. VIII. 1963. Zawiera on ponad czterdzieści podstawowych referatów, koreferatów oraz dyskusję, obejmując łącznie około 600 stron. Ostatnie trzydzieści stron poświęcone są sprawom organizacyjnym stowarzyszenia.

Prezes AFEA, prof. L. S. Hardin przedstawia referat wprowadzający „Potencjalny wzrost zakresu nauczania ekonomiki rolnictwa”. Omawia on perspektywy szkolnictwa i dokształcania dorosłych oraz daje przegląd porównawczy z innymi krajami.

Obszerny materiał zbioru nie daje możliwości omówienia wszystkich referatów. Całość materiału zgrupowana jest w kilku podstawowych działach, jak to podano niżej.

W dziale zatytułowanym „Polityka rolna” ujęte są zagadnienia eksportu rolnego; pomoc krajom rozwijającym się; europejski wspólny rynek i polityka rolna USA; ograniczenia importowe jako środek polityki; rozmiar produkcji rolnej na głowę ludności; kierowanie procesem rozwoju technologicznego; produkcja większych i mniejszych przedsiębiorstw; zagadnienia kredytowe.

W dziale „Rozwój ekonomiczny” poruszone są następujące zagadnienia: perspektywy rozwoju rolniczego; zapotrzebowanie wytworów rolnictwa w okresie długofalowym, tworzenie zasobów rolniczych w społeczeństwach zurbanizowanych; wykształcenie i techniczne uzbrojenie jako czynnik rozwoju rolnictwa; regionalny wzrost i planowanie produkcji rolnictwa; lokalne problemy rolnictwa w niektórych stanach; taksacja i finansowe potrzeby rolnictwa; ekonomiczne problemy rozwoju rolnictwa w początkowych jego fazach (dotyczy krajów zacofanych).

W dziale zatytułowanym „Zarządzanie gospodarstwem i ekonomika produkcji” zgrupowano następujące tematy: użycie szybko liczących maszyn w rachunkowości, zarządzaniu, analizie i programowaniu; niektóre aspekty żywienia krów dojnych; problemy pobierania decyzji i działalności kierowników; praktyczne uwagi o badaniach funkcji produkcji; klimatyczne badania w stanie Nebraska; metodyka badań systemów irygacyjnych.

Dział „Rynek” obejmuje zagadnienia: historyczna ewolucja ważniejszych problemów rynku; kupno-sprzedaż w rolnictwie; wpływ programu rolniczego na obrót (mleka, zboża, tytoniu); problem szkolenia i podnoszenia kwalifikacji w zakresie znajomości zagadnień rynkowych; zagadnienia rynku i cen; rynek niektórych artykułów (jaja, mleko, nawozy azotowe).

W dziale „Metodologia” występują zagadnienia: teoretyczne rozważania o metodologii; rozwój analizy spożycia żywności; wkład socjologów w analizę zapotrzebowania żywności; wkład psychologów w analizę konsumpcji; zastosowanie reprezentatywnych gospodarstw w badaniach ekonomiczno-rolniczych, przy podejmowaniu decyzji, w zastosowaniu do polityki i planowania; miary dochodowości; elastyczność popytu; nadmiar żywności, podział pracy i rozwój ekonomiczny; model matematyczny niepewności przy przewidywaniu podaży; wpływ urbanizacji na elastyczność dochodową popytu.

W ostatnim dziale „Statystyka” poruszono kilka tematów teoretycznych, między innymi o przewidywaniu zbiorów.

Jak wynika z powyższego przeglądu, dobór tematu w ramach wyodrębnionych działów jest dość dowolny. Poszczególne referaty są ujęte w formie krótkich elaboratów, uzupełnionych niekiedy rozwinięciem tegoż tematu przez innych autorów jako dyskusja, co często ma charakter koreferatu. Omawiany zbiór nie stanowi zatem jakiejś programowej wypowiedzi AFEA, raczej stanowi wolną trybunę na dowolne tematy. Podkreśla to także dyskusyjny charakter publikacji.

Powyzsza publikacja może przedstawiać się interesująco dla polskiego czytelnika, między innymi z tego względu, że wskazuje na te zagadnienia, które stanowią przedmiot badań ekonomistów amerykańskich.

KLOSE M., SCHULZE E.: **Kybernetik — Boden — Bodenfruchtbarkeit** (Cybernetyka — gleba — urodzajność gleby). Zeitschrift für Agrarökonomik, Berlin 1964, nr 3, s. 88—93.

Autorzy dokonują próby zastosowania cybernetyki w badaniach procesów zachodzących w glebie dla określenia urodzajności gleby. Przyjmują określenie cybernetyki jako „teorię wzajemnego wiązania określonych, dynamicznych, samoregulujących systemów z ich składowymi częściami”.

Zadaniem omawianego artykułu jest przedstawienie przy pomocy cybernetyki „funkcjonalnego” zachowania się gleby przy wyrastaniu roślin. Wyniki produkcyjne nie mogą być przypisane jedynie działalności ludzkiej, gdyż określoną rolę spełnia tu gleba jako system samoregulujący procesy budowy fizycznej, zawartości powietrza, wilgotności i życia organicznego.

Zastosowanie metody cybernetycznej równoznaczne jest z odejściem od klasycznych schematów badawczych, gdzie wszystkie czynniki — łącznie z czynnikami badanymi — są ujmowane statycznie. Autorzy są zdania, że wobec zachodzących zmian różnych czynników niezbędne i możliwe jest badanie ich wzajemnego oddziaływania. Należy domniemywać — o czym w artykule nie ma wzmianek — że te metody wymagają określenia zależności funkcyjnych.

Przedstawione koncepcje cybernetycznego ujmowania stosunków zachodzących w glebie i ich wpływu na wzrost roślin dają szereg bardzo ogólnych teoretycznych

schematów co wszakże nie przyczynia się do usunięcia podstawowych wątpliwości co do realnej użyteczności tej metody.

Zresztą autorzy sami wypowiadają pogląd, że metoda ich wymaga sprawdzenia.

MALASSIS L.: **La planification agricole en France** (Planowanie rolnicze we Francji). *Economie Rurale*, Paryż 1963, nr 56, s. 27—32.

W pierwszej części artykułu autor omawia technikę planowania stosowaną we Francji. Określa to planowanie jako „elastyczne”, nie mające cech bezpośredniej dyrektywności. Istota planowania polega na wyborze hipotezy wzrostu na okres kilku lat. Interwencja czynników dyspozycyjnych nie jest stosowana systematycznie, lecz zachodzi w miarę potrzeby stymulowania lub hamowania określonych procesów. Planowanie rolnictwa jest częścią ogólnego planowania gospodarki narodowej.

W drugiej części omówione są instytucje zajmujące się planowaniem. Naczelnym organem przygotowującym koncepcje jest Główny Komisariat Planu. Najbardziej jednak charakterystycznymi organami systemu planowania we Francji są Komisje Modernizacji. Członkami ich są przedstawiciele życia gospodarczego i świata pracy. W pionowym układzie Komisje reprezentują określone dziedziny gospodarki (rolnictwo, energetykę itp.), w układzie poziomym zagadnienia ogólne międzysektorowe (zatrudnienie, inwestycje itp.). Organa regionalne planowania nie wykształtowały jeszcze właściwych form pracy, głównym zadaniem ich jest aktywizacja lokalnych poczynań gospodarczych i przeciwdziałanie nadmiernej centralizacji, występującej jako hipertrofia Paryża.

Najwyższym organem dyspozycyjnym i koordynacyjnym jest Naczelna Rada Planu i Komitet Międzyministerialny. Organizacja aparatu planistycznego i jego skład ma zabezpieczać przestrzeganie zasad demokracji we wszystkich fazach opracowywania planu.

W końcowej części omówione są wyniki planowania trzech kolejnych planów (1946—1952, 1952—1957, 1958—1961). Obecnie realizuje się IV plan (1962—1965). Zagadnienia polityki rolnej są tu dość szczegółowo przedstawione. Na czoło wysuwają się problemy eksportu rolnego, poza tym nabierają znaczenia zmiany w kierunkach produkcji rolnej, w szczególności przestawienie się z kierunku zbożowego na kierunek hodowlany (żywiec, mleko).

Jako reasumcję autor podaje, że aparat planowania stał się obecnie niezastąpionym składnikiem w organizmie gospodarczym Francji.

MANTEUFFEL R.: **Problemy powstające w praktyce specjalizacji gospodarstw i ich związek ze sprawami integracji poziomej oraz wielkością gospodarstw**. *Postępy Nauk Rolniczych*, Warszawa 1964, nr 1, s. 3—10.

Artykuł ten jest opracowany w oparciu o referat wygłoszony przez autora 3. IX. 1963 r. na III Konferencji Ekspertów w sprawie racjonalizacji gospodarstw Komitetu do spraw Rolnictwa Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ w Genewie.

Głównym zadaniem racjonalizacji organizacji gospodarstw rolnych jest zmniejszenie jednostkowych kosztów produkcji oraz zwiększenie produkcji z jednostki obszaru.

Zmniejszenie jednostkowych kosztów produkcji na jednostkę obszaru na skutek racjonalizacji organizacji gospodarstwa może przebiegać w dwojaki sposób: 1) przy niezmiętej wysokości kosztów stałych a przy wzroście wielkości produkcji, 2) przy niezmiennym poziomie produkcji a przy spadku wielkości kosztów stałych; możliwe też jest łączne działanie obydwu wymienionych przyczyn.

Głównym jednak i bezpośrednim zadaniem racjonalizacji organizacji gospodarstw jest obniżka kosztów. Praktyka wykazuje, że maksymalne zmniejszenie obciążenia jednostki obszaru głównym składnikiem kosztów, jakim jest amortyzacja i płaca robocza, daje się osiągnąć przez zwiększenie rozmiarów poszczególnych działalności produkcyjnych w gospodarstwie.

To zwiększanie rozmiarów poszczególnych działalności może następować na skutek zmniejszania liczby ich rodzajów. Stąd główną drogą racjonalizacji organizacji gospodarstwa jest jego tzw. upraszczanie, co z kolei jest silnie związane ze specjalizacją gospodarstwa.

Zwiększenie rozmiarów działalności przez zwiększenie rozmiarów gospodarstwa może również dać pożądaný efekt — o ile istnieje możliwość powiększenia obszaru. Daje to między innymi podstawy do tworzenia przedsiębiorstw wielozakładowych również przez łączenie gospodarstw, nawet bez powiększenia ich obszaru.

Na podstawie szczegółowej analizy szeregu obiektów PGR autor formułuje następujące wnioski:

Przy tworzeniu przedsiębiorstw wielozakładowych następuje przede wszystkim uproszczenie i specjalizacja poszczególnych zakładów w zakresie produkcji zwierzęcej. Związane to jest między innymi z wprowadzaniem zasady integracji poziomej i kooperacji.

Nadmierne zwiększenie rozmiarów poszczególnych działalności w produkcji zwierzęcej nie znajduje dostatecznego uzasadnienia ekonomicznego.

Produkcja roślinna jest dotychczas w większości przypadków bilansowana w ramach poszczególnych zakładów. Zmniejszenie liczby działalności (tj. rodzajów uprawianych roślin) następuje tu w znacznie mniejszym stopniu.

Nadmierne zmniejszenie liczby działalności w produkcji roślinnej może powodować obniżenie produkcji i zwiększenie kosztów jednostkowych na skutek nieuwzględnienia zasad zmianowania, powstawania szczytów zapotrzebowania siły roboczej i pociągowej itp.

MIEKUS K.: Amortyzacja jako czynnik kosztów i rentowności w PGR. Nowe Rolnictwo, Warszawa 1964, nr 4, s. 11—13.

Na podstawie zbadania 50 gospodarstw niskonakładowych i 50 wysokonakładowych (powyżej 6 tys. zł na 1 ha użytków rolnych) autor określił wysokość odpisów amortyzacyjnych i amortyzacji faktycznej oraz obliczonego na tej podstawie zysku. Zysk ten w rzeczywistości w świetle powyższej dysproporcji stanowi wobec zachodzącej dekapitalizacji stratę. Ilustrują to następujące liczby: w gospodarstwach niskonakładowych odpisy wynosiły na 1 ha 342 zł, zysk 94 zł, amortyzacja faktyczna 1134 zł, strata faktyczna 947 zł. W gospodarstwach wysokonakładowych odpisy amortyzacyjne 582 zł, zysk 649 zł, amortyzacja faktyczna 1780 zł, strata faktyczna — 735 zł.

Niezgodność różnic pomiędzy wielkością amortyzacji i zysku liczonych różnymi sposobami pochodzi stąd, że odpisy amortyzacyjne nie odpowiadają faktycznej amortyzacji.

Autor wykazuje na to, że należy przestrzegać zasady ekwiwalentności odpisów amortyzacyjnych z wartością faktycznego zużycia się środków trwałych. Fundusz amortyzacyjny równoważny wartości zużytych środków trwałych powinien być w całości do dyspozycji gospodarstw, z których pochodzi. Uwzględniając prawo wartości ceny powinny być wyższe od poziomu kosztów własnych produkcji wytwarzanej w najgorszych warunkach organizacyjno-technicznych i środowiskowych. W przeciwnym razie występuje niezdrowe zjawisko pokrywania strat w gospodarstwach przez Państwo.

RZENDOWSKI L.: Rolnictwo i gospodarka narodowa. Wieś Współczesna, Warszawa 1964, nr 4, s. 10—22.

W rozwoju gospodarki narodowej Polski w latach powojennych najsłabszym ogniwem jest rolnictwo. Dysproporcję pomiędzy rozwojem rolnictwa a innych dziedzin gospodarki narodowej, w szczególności przemysłu, stanowi niska wydajność pracy w rolnictwie. Podniesienie wydajności pracy w rolnictwie może się dokonywać przez wzrost produkcji, jak i przez zmniejszenie ilości zatrudnionych. Obie te drogi mogą w zasadzie występować równolegle. Autor jest jednak zdania, że środki, jakie mogą być przez gospodarkę narodową przeznaczone na niezbędne w tym celu inwestycje są ograniczone, a zatem równoległe kroczenie po obydwu drogach prowadzących do zwiększenia wydajności jest wykluczone, stąd trzeba wybierać jedną z nich. Forsowanie produkcji rolnej w warunkach gospodarki drobnotowarowej jest, zdaniem autora, kosztowne pod względem społecznym, gdyż wymaga poważnych środków w postaci inwestycji kredytów, dotacji, zwwyżek cen itp. Wprawdzie umożliwienie przyspieszonego odpływu ludności rolniczej do innych zawodów również wymaga znacznej ilości środków, to jednak efektywność społeczna tego zabiegu wydaje się być większa, gdyż zatrudniony w przemyśle wytwarza znacznie więcej niż zatrudniony w rolnictwie i o wiele większą część swego produktu dodatkowego oddaje społeczeństwu. Od prawidłowego ustalenia tych proporcji zależeć będzie realizacja planowego rozwoju gospodarki narodowej w perspektywie.

SMOLEŃSKI Z., KSIAŻEK T.: Organizacja pracy w jugosłowiańskich uspołecznionych gospodarstwach rolnych. Przegląd Organizacji, Warszawa 1964, nr 2, s. 24—26.

Proces uspołecznienia ziemi w Jugosławii postępuje na ogół powoli; w roku 1960 sektor uspołeczniiony obejmował 9,6% obszaru użytków rolnych. Należą tu gospodarstwa państwowe, gospodarstwa należące do spółdzielni ogólnych oraz spółdzielnie produkcyjne. Istnieje dążenie, by w gospodarstwach tych w dostosowaniu do miejscowych warunków w maksymalnym stopniu była przeprowadzona zasada specjalizacji i kooperacji. To wymaga poszukiwania najwłaściwszych form organizacji kierowania produkcją i organizacji pracy.

Przy daleko posuniętej specjalizacji dokonuje się przydział zadań poszczególnym grupom lub brygadam, a nawet poszczególnym pracownikom, ustalając jednocześnie zakres odpowiedzialności. Wąska specjalizacja poszczególnego gospodarstwa ogranicza ilość czynności, jakie są do wykonania. Przy specjalizacji produkcji zwierzęcej gospodarstwo może przybierać cechy przedsiębiorstwa przemysłowego. W tych warunkach czynności wszystkich pracujących są ściśle określone.

Najbardziej charakterystyczny przykład organizacji pracy na wzór zakładów przemysłowych przy daleko posuniętej specjalizacji i kooperacji występuje w jednostkach nastawionych na produkcję bekonów bądź brojlerów.

W spółdzielniach produkcyjnych specjalizacja nie jest tak daleko posunięta jak w gospodarstwach państwowych. Spółdzielnie mają przeważnie stosunkowo nieduży obszar i gospodarują na gruntach rozdrobnionych. Jednak również i w spółdzielniach produkcyjnych dąży się do specjalizacji w dziedzinach najbardziej odpowiednich w danym rejonie.

VOLLMER F. J.: **Fragen der Bodenfruchtbarkeit und Fruchtfolge** (Zagadnienie zdolności produkcyjnej gleby i płodozmianu). *Berichte über Landwirtschaft*, Hamburg 1964, Zeszyt 1, s. 190—223.

Warunki, jakie wytworzyły się w NRF po wojnie — odływ sił roboczych z rolnictwa, zmiana kierunków produkcji rolnej wywołana szeregiem przyczyn, głównie uproszczeniem i specjalizacją produkcji — odbiły się szczególnie na produkcji roślinnej. Odżyły na nowo problemy, które zaprzętały umysły rolników przed wielu dziesiątkami lat: jak utrzymać zdolność produkcyjną gleby przy niedostatecznej ilości obornika; w czym głównie wyraża się dobroczynny wpływ obornika — we wzroście plonów, czy w strukturotwórczym oddziaływaniu na glebę; jaki wpływ na wzrost zdolności produkcyjnej gleby wywierają rośliny motylkowe itp.

Dla zbadania tych zagadnień autor odbył podróż do Danii i Szwecji. Wynik swych obserwacji przedstawił w obszernym artykule. Jednakże wnioski jakie zostały wyprowadzone w zasadzie pokrywają się ze znanymi już od dawna doświadczeniami naukowymi, potwierdzonymi przez praktykę, dotyczącymi roli obornika, płodozmianów i zabiegów agrotechnicznych w utrzymaniu zdolności produkcyjnej gleby.